

MAGYAR POLITIKAI ENCIKLOPÉDIA

Második, javított utánnomás

Szerkesztőbizottság:

Egedy Gergely, Filep Tamás Gusztáv, Karácsony András, Király
Miklós, Mezei Balázs, Pesti Sándor

Főszerkesztő:

Pásztor Péter

Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány

2020

A kötet a Barankovics István Alapítvány és
a Polgári Magyarországért Alapítvány támogatásával jelent meg.

© Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, 2019.

Szerkesztőbizottság:

Egedy Gergely, Filep Tamás Gusztáv, Karácsony András, Király Miklós, Mezei Balázs,
Pesti Sándor

Főszerkesztő: Pásztor Péter

ISBN 978-615-80718-8-8

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás jogát, az egyes szócikkekre is.

Borítóterv: Bán Miklós

A borítón szereplő grafikát Orosz István készítette.

Tördelés: Fancsek Krisztina – Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702) betűível

Kiadja a Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány

Felelős kiadó: Szalai Zoltán

Nyomdai kivitelezés: GYER-MED Bt.

Szerzők és közreműködők

Szerzők

Ablaka Gergely	AG
Bakk Miklós	KBM
Bakos Gergely	BTG
Balázs Géza	BG
Balázs Zoltán	BZ
Balogh Judit	BJ
Bányai György	BGy
Bartha Ákos	BÁ
Békés Márton	BM
Bertényi Iván, ifj.	BI
Birkás Antal	BA
Botos Máté	BoM
Bottoni, Stefano	SB
Czeglédi Pál	CzP
Czibere Károly	CzK
Csejtei Dezső	CsD
Cservák Csaba	CsCs
Deák Hedvig	DH
Dippold Ádám	DÁ
Egedy Gergely	EG
Erdődy Gábor	ERG
Fejérdy Gergely	FG

Filep Tamás Gusztáv	FTG
Földi András	FA
Frivaldszky János	FJ
G. Kovács László	GKL
Glant Tibor	GT
Gyarmati György	GyGy
Halász Iván	HI
Hatos Pál	HP
Hermann Róbert	HR
Holczhauser Vilmos	HV
Horváth Attila	HA
Hóvári János	HJ
Illés Gábor	IG
K. Lengyel Zsolt	KLZs
Karácsony András	KA
Kende Tamás	KT
Király Miklós	KM
Kiss Gy. Csaba	KGyCS
Koltay András	KoA
Kovács Ábrahám	KÁ
Kovács István	KI
Köves Slomó	KS
Lánczi András	LA
Lányi Gusztáv	LG
Lautner Péter	LP
Madarász Imre	MI

Mák Ferenc	MF
Mándi Tibor	MT
Marchut Réka	MR
Metz Rudolf	MeR
Mezei Balázs	MB
Mike Károly	MK
Miskolczy Ambrus	MA
Mráz Ágoston Sámuel	MÁS
Nagy Levente	NL
Németh Zsolt	NZs
Novák Attila	NA
Orbán Balázs	OB
O'Sullivan, John	JOS
Paczolay Péter	PP
Paksa Rudolf	PR
Pásztor Péter	PPT
Pesti Sándor	PS
Péterfalvi Attila	PA
Pócza Kálmán	PK
Pogrányi Lovas Miklós	PLM
Ritoók Zsigmond	RZs
Schanda Balázs	SchB
Smith, Marion	MS
Soós Eszter Petronella	SEP
Stomfai Márk	SM
Szalai Zoltán	SzZ

Sziklay Júlia	SzJ
Szilvay Gergely	SzG
Szörényi László	SzL
Szücs György	SzGy
Takács Dániel	TD
Takács Géza	TG
Techet Péter	TP
Torkos Matild	TM
Tóth István	TI
Tóth Zoltán	TJZ
Törő Csaba	TCs
Varga Attila	VA
Véghseő Tamás	VT
Vincze Attila	AV

Közreműködők

Borhi László
Glück László
Kisdi Barbara
Losonczy Péter †
Szathmáry Béla
Szathmáry István
Tókéczki László †
Zalatnay István

Hanak Tibor: *A filozófus Lukács* (1972; n. *Lukács war anders*, 1973).

KA

Lukacs, John (Lukács János; 1924–) Történelemész. Budapesten született katolikus édesapától és kikeresztelkedett, zsidó származású édesanyától. A szovjet megszállás elől Nagy-Britanniába menekült, és Cambridge-ben tanult. 1947-ben az Egyesült Államokba költözött. A pennsylvaniai Chestnut Hill College-ban megkapta a neves liberálkonzervatív történész, Erik von Kuehnelt-Leddihn katedróját, amelyet 1994-ig, nyugalmába vonulásáig vezetett, miközben termékeny íróként nemzetközi hírnévre tett szert. A történelem szerinte közérdeklődésre joggal számot tartó tudomány – talán ezzel is összefügg kiváló stílusa és lényeglátó képessége. Ő maga a főművének a *Történelmi tudat, avagy a múlt emlékezete* (1968; m. 2004) című könyvét tartja, de a *Budapest, 1900: A város és kultúrája* (1988; m. 1999) szintén történetírói mesterműnek számít.

A Corvin-lánccal kitüntetett tudós magát reakciónak mondja, és az európai keresztény civilizáció legfőbb veszélyének a →populizmust, a →nemzetiszocializmust és a →szocializmust forrását tartja. A történelmi gondolkodás szerinte az európai civilizáció egyik fő jellemzője, és a történész feladata, hogy általánosításoktól mentesen, szavahihetően beszélje el a múltat, amelyben a személynek elsődlegessége van a folyamatokkal és szükségszerűségekkel szemben. Ez hiteles kapcsolatot tételez fel az elbeszélés és a tények között. A történész nemcsak értelmezi, hanem munkájával alakítja is a történelmet.

A felvilágosult, lehetőség szerint katolikus elit kormányzását tartja ~ kívánatosnak. →Alexis de Tocqueville-lal vallja, hogy az arisztokratikus elitet a demokratikus, a tömegek érdekeit figyelembe vevő elitnek fel kellett váltania, de a XX. század során ez az elit eltávolodott a hivatásától. Ezzel véget is ért a reneszánszsal kezdődött modern kor, és átadta helyét a vulgaritás, az egyenlőségelv, a hagyományos értékek megvetése uralmának. Szerinte a modern tömegcivilizációval szemben a római katolikus egyház védi a nyugati értékeket. S a reakciós gondolkodás óvja a szabadságjogokat, és ennek a konfliktusnak a megtestesülését látja a reakciós, konzervatív →Churchill és a „modern”, forradalmi →Hitler párharcában. Nagy történelmi teljesítménynek tartja, hogy sem →Sztálin, sem Hitler nem tudta uralma alá hajtani Európa

teljes egészét. A hidegháborút tehát a szokásos konzervatív állásponttól eltérően ítélte meg, ami egybecsengett a feltartóztatás politikáját kezdeményező, majd a túlhajszolását-militarizálását bíráló George F. Kennannel, akihez szoros barátság fűzte (→konzervativizmus, neokonzervativizmus, Russell Kirk, Molnár Tamás).

További művei: *A történelmi Hitler* (1997; m. 1998); *Az Egyesült Államok XX. századi története* (1988; m. 2002); *George Kennan: A Study of Character* („Jellemrajz”, 2007); *A történelem eleven valósága: George F. Kennan és John Lukacs levelezése* (2010; m. 2010).

Allitt, Patrick: *Catholic Intellectuals and Conservative Politics in America, 1950–1985* („Katolikus értelmiségiek és az amerikai konzervatív politika”, 1995).

BoM

Luther Márton (1483–1546) Német Ágostonrendi szerzetes, egyetemi tanár, a →reformáció elindítója. 1517. október 31-én Wittenbergben tette közzé 95 tételből álló vitairatát, amelyet rövidesen Németország-szerte olvastak és vitattak, és amely elindította a XVI. század nagy vallási megújulását. Személyes vívódásainak eredményeként – a Bibliát olvasva – jutott el a legfontosabb teológiai felismeréshez, ahhoz, hogy az üdvösségre nem tulajdon szellemi erőfeszítéseiből vagy jó cselekedeteiből, hanem hit által, Isten kegyelméből juthat el. Ez a merőben hitelvi gondolat átformálta az akkori Európát a politika, a gazdaság, a jog, a nyelvhasználat, a tudományok és a mindennapi magatartásformák terén (→protestantizmus).

~ mint egyházszerző, nagyszerű hitszónok és prédikátor, megannyi értekezés és vitairat szerzője, a Biblia fordítója, amivel megteremtette a német irodalmi nyelvet, és példát adott a többi bibliafordítás számára, illetve az Augsburgi (ágostai) hitvallás (1530), az evangélikusok, de általában a protestánsok egyik legfontosabb hitnyilatkozatának értelmi szerzője roppant befolyásra tett szert, és ekként gyakran fordultak hozzá útmutatásért. Az egyszerű tanácsadás zsenije többször egész traktátust szentelt válaszlal kifejtésére. Politikai nézeteit a világi felsőbbségről, az uralomról és az elöljárók erőszaktevéséről, illetve a nekik való engedelmeségről fölített kérdésekre válaszul fogalmazta meg egyebek közt az „A világi felsőbbségről”, illetve a „Lehet-e üdvösséges a katonák hivatása?” című írásaiban (Masznyik Endre [szerk.]: *D. Luther Márton művei II.*, 1906, V., 1910).

~ számára a hatalom és mindaz, ami a hatalmat megjeleníti (lovagok, fejedelmek, hóhérok, bírók, erőszak, törvények stb.), Istentől rendelt és szükséges. Ezt ~ a *sola Scriptura* (‘egyedül a Szentírás által’) teológusaként a Szentírásra, különösen Pál apostolra hivatkozva vallotta (Róm 13).

A „kettős birodalom”-ról (*zweierlei Reich*) vagy kétféle kormányzásról szóló elméletét (→két kard elve) szintén Pál tanításából, a két korszak (*aión*) páli eszkatológiájából merítette (például: Róm 5, 12,2). Az Isten országában az üdvözítő Isten uralkodik a megújult híveken Krisztus és az evangélium által. Az emberek országában a teremtő Isten uralkodik minden bűnös emberen a császár és a törvény által. ~ tanításában a magát és a környezetét is tönkretenni akaró embernek kétféle úton is segítségére siet a teremtő Isten. A világot és az embereket kormányzó Isten egyfelől a felsőbbiséget és a törvényt adja. Isten a törvények „külső rendjével” és az azt felügyelő világi hatalmakkal („a kardot viselő világi felsőbbiséggel”) őrzi e világnak, a földi világnak az életét, annak „külső” rendjét (ez Istennek az „idegen” munkája). A másik út, amivel Isten a bűnös ember segítségére siet, az evangélium („Isten igaz műve” – teszi hozzá ~). Ez utóbbit a Krisztusban hívők és az őt valóban követők számára adta az Isten. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a keresztényeknek ne kellene betartaniuk a törvényeket, miként egyesek ~ korában gondolták, és akik mindenféle „világi” törvény nélkül akartak élni. A Krisztust követők engedelmességgel tartoznak a hatalomnak és a törvényeknek, bár – mondja ~ – ők a törvénytől is többet tesznek, mégpedig önszántukból, hiszen „a gyümölcsfának nincs szüksége jogkönyvekre, ő a nélkül is gyümölcsöt terem, hisz ez a természete” („A világi felsőségről”). „Mert kétféle felsőbbiséget rendelt az Isten az emberek között” – folytatja a reformátor. „Az egyiket lelkinek rendelte igéjével és kard nélkül, hogy ez által az emberek jámborakká és igazakká legyenek és ezzel az igazsággal elnyerjék az örök életet. Ezt az igazságot az Isten az ő igéjével szolgáltatja, melynek hirdetését a prédikátorokra bíz-

ta. A másik felsőbbiség világi, eszköze a kard, hogy azok, akik igéje által nem akarnak jámborakká és igazakká lenni az örök életre, azok ily világi hatalom által kényszerítessenek arra, hogy a világ előtt jámborakká és igazakká legyenek. Ezt az igazságot ő a karddal szolgáltatja” („Lehet-e üdvösség a katonák hivatása is?”). ~ számára tehát Isten válasza kettős: az evangélium útja, illetve a kard, a felsőbbiség útja. Isten jobb kezével a benne hívőket kormányozza, az evangélium által, míg a bal kezével a benne nem hívőket kormányozza, a jog által, s ha kell, annak kényszerítő ereje által. Azonban – és ez talán a leglényegesebb – Isten az ura mindkét dimenzióknak.

~ tanítása döntően meghatározta az államról való protestáns gondolkodást: maga után vonta →állam és egyház elválasztásának elvét, a világi felsőség (állam) eszközeinek, céljainak, kötelezettségeinek és határainak kijelölését, továbbá feltételezte a lelkiismeret szabadságát. Egyúttal fenntartotta a világi-polgári kormányzat prófétai bírálatainak feladatát az egyház számára, ami a teológiai és politikai képzelgés világába utasítja azokat a kísérleteket, amelyek Hitler előfutárának akarták őt (részben erős →antijudaizmusára anakronisztikusan hivatkozva) akár öngazolással, akár bírálatképpen beállítani.

Művei: *Asztali beszélgetések* (1566; m. 2014, 2015); *Levelek* (2015); *Luther Márton négy hitvallása* (1983); *Prédikációk* (2015); *Válogatott művei* (2011).

Birkás Antal: *Reformáció, állambatalom, politika. Luther és Kálvin jogfilozófiai és politikai filozófiai nézetei* (2011).

Bodensieck, Julius: *The Encyclopedia of the Lutheran Church* (1965).

Forrester, B. Duncan: „Luther Márton – Kálvin János”, Leo Strauss és Joseph Cropsey: *A politikai filozófia története I.* (1963; m. 1994).

Nagy Gyula: *Az egyház mai tanítása. Evangélikus dogmatika I.* (2000).

Reuss András: „Luther és a politika, avagy »Luther korában sem voltak a fejedelmek glasszékesztyűs lovagok«, *Híd*, 2015, 3.